

nastavak suspendiranja autonomije*

DRAGAN ĐUKANOVIĆ

Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Sažetak

U ovom članku autor analizira razvitak autonomije Vojvodine nakon 1848. godine i ukazuje na svojevrsnu pretvorbu njezinih temeljnih osobenosti u tom razdoblju. Ona je uistinu ponajprije nastala kao izraz težnji Srba u Južnoj Ugarskoj za uspostavom vlastite autonomije. No, tijekom 20. stoljeća, a posebice u Drugom svjetskom ratu, njezini se obrisi mijenjaju i to na način da autonomija Vojvodine od negdašnje izričito etničke postaje multietnička i to sve do suspendiranja 1988. godine. Autor zato smatra kako je to *via facti* ukinuće autonomije Vojvodine bio samo jedan od inicijalnih događaja vezanih za urušavanje složenoga jugoslavenskog federalizma početkom 1990-ih. Niti nova politička gibanja u Srbiji nakon 2000. godine nisu doprinijela da se takvo stanje izmjeni. Štoviše, autor zaključuje da će i inače urušena autonomija Vojvodine unutar Republike Srbije i dalje postupno nestajati i/ili atrofirati, te da će njezin građanski i multietnički identitet biti nanovo marginaliziran, uključivo i kulturološke, povijesne, zemljopisne i ostale posebnosti toga dijela zemlje.

Cljučne riječi: Vojvodina, autonomija, Srbija, politički sustav, etničke skupine

Povijesna poveznica: autonomija Vojvodine od Habsburške Monarhije do “Druge” Jugoslavije (1848.–1945.)

Nakon 1848. godine te prvotnog utemeljenja Srpske Vojvodine, odnosno Vojvodstva Srbije i Tamiškog Banata, kako je tu tvorevinu godinu dana kasnije priznao posebnim ukazom i austrijski car Franjo Josip I. Habsburški (Franz Joseph I von

* Ovaj je članak napisan u sklopu projekta “Srbija u savremenim međunarodnim integracionim procesima – spoljnopolitički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti” Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. OI179023 za razdoblje 2011–2015.

Habsburg-Lothringen), otpočeo je pokušaj političkih prvaka “prečanskih” Srba u južnim dijelovima Habsburške Monarhije da formiraju vlastitu teritorijalnu autonomiju, tj. određenu vrstu zasebnog entiteta u okviru negdašnje carevine (Ćorović, 2005: 596–608; Kardum, Korea Gajski, 2012: 98–101). Premda je ta srpska autonomija trajala tek cijelih dvanaest godina, kasnije je ona služila kao uzor za često mobiliziranje pripadnika tog naroda u borbi za vlastita kolektivna prava unutar Austro-Ugarske¹ (Bjelica, 2015: 13–16). No, nakon i formalnog ukinuća Srpske Vojvodine došlo je do postupnog jačanja srpskog etnonacionalizma u Južnoj Ugarskoj, gdje su se pojavili i posebni zahtjevi za što čvršćim odnosima, ali i ujedinjenjem ponajprije s Kneževinom, a od 1882. godine i Kraljevinom Srbijom. Kada je 1860. godine bila i *de facto* ukinuta Srpska Vojvodina, car Franjo Josip I. Habsburški uzima za još jednu od svojih brojnih titula i titulu “velikog vojvode Vojvodstva Srbije” (*Grosswojwod der Wojwodschaft Serbien*), a koju nasljednici carske obitelji Habsburg zadržavaju i danas.²

Tijekom Prvoga svjetskog rata (1914.–1918.) nedvojbeno je došlo do dodatnog radikaliziranja zahtjeva vojvođanskih Srba i definitivnih nastojanja da se oni u potpunosti pridruže Kraljevini Srbiji. Stoga je pred sam njegov kraj, 25. studenoga 1918. godine, “Velika skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slavena u Banatu, Bačkoj i Baranji” proglasila ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom i ujedno raskinula sve državno-pravne odnose s Austro-Ugarskom, koja je i inače u isto vrijeme već sama postupno prestajala postojati.³ Premda se može “dubinski” analizirati i polemizirati koliki je stvarni legitimitet navedene skupštine, svakako je odluku o pridruživanju Kraljevini Srbiji podržala većina stanovnika tadašnje Vojvodine (Ćorović, 2005: 736–745). Malobrojniji zastupnici na toj skupštini, predvođeni Vasom Stajićem (1878.–1947.), inzistirali su na očuvanju posebnosti Vojvodine u kontekstu ši-

¹ Navedeni proces formiranja Srpske Vojvodine je od samoga početka pratio izrazito velik broj unutarnjih problema, imajući u vidu da je na ovom posve etnički mješovitom području živjelo više desetaka naroda. Pored najbrojnijih Srba, koji ipak nisu činili apsolutnu, tj. natpolovičnu većinu u Južnoj Ugarskoj, ovo su područje nastanjivali i Nijemci, Mađari, Slovaci, Rusini, Rumunji, Bugari, Židovi, Česi, Romi, Cincari i Grci (Đere, 2004). Istodobno, pravoslavlje i katolicizam su se prema brojnosti pripadnika tih dviju kršćanskih zajednica razlikovali u svega nekoliko postotaka (*ibid.*: 108).

² U sklopu brojnih pokušaja reforme Austro-Ugarske pojavile su se i ideje o njezinoj federalizaciji. Rumunjski je političar Aurel C. Popovici (1863.–1917.) još 1906. godine promovirao neuspjeli plan koji je predviđao osnivanje “Sjedinjenih Država Velike Austrije”, odnosno određenu vrstu asocijacije država Podunavlja na tlu Austro-Ugarske. U tom smislu bi i Vojvodina bila jedna od zemalja unutar te savezne države (Đukanović, 2014a).

³ Ostale južnoslavenske pokrajine (Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina) koje su se nalazile unutar granica dotadašnje Austro-Ugarske prethodno su se objedinile unutar Države Slovenaca, Hrvata i Srba (29. listopada–1. prosinca 1918. godine).

rega južnoslavenskog nacionalnog i državnog ujedinjavanja (Bjelica, 2015: 16–18). Ipak, na tome je skupu ostala dominantna (pro)srpska opcija i vizija ujedinjenja koja je inicirala ponajprije formalno ujedinjenje Vojvodine s Kraljevinom Srbijom, a prije kreiranja prve zajedničke južnoslavenske države.

U prvoj zajedničkoj južnoslavenskoj državi, odnosno Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a potomj Kraljevini Jugoslaviji, Vojvodina gubi bilo kakvu vrstu internog subjektiviteta te se on, kao i bilo kakav vid njezinog identiteta, u potpunosti i sustavno niječe i potire (*ibid.*: 19–21). Prva Jugoslavija nije, uslijed svoje tronacionalne strukture te izrazitoga unitarnog i centralističkog ustrojstva, uspjela “prepoznati” brojne i drevne etničke, religijske, kulturološke, zemljopisne i druge osobenosti Vojvodine, ali ni vlastitih drugih dijelova (Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija). Štoviše, tek se zahvaljujući nekolicini građanski orijentiranih pojedinaca u tome razdoblju javljaju neuspješne i nedovoljno popularne inicijative povezane s autonomijom Vojvodine⁴ (Boarov, 1996: 58–63).

Suradnja vojvodanskih autonomaških političkih partija s hrvatskim političarima, osobito s čelništvom Hrvatske seljačke stranke, u redizajniranju unitarnog ustroja Kraljevine Jugoslavije nije dala povoljne rezultate za položaj Vojvodine. Potpisivanje sporazuma Cvetković-Maček (26. kolovoza 1939. godine) o preustroju unitarne zemlje zapravo je dovelo do pobjede dviju (mono)etničkih ideja – hrvatske i srpske – a na štetu etnički mješovitih dijelova države. To se prije svega odnosi na Bosnu i Hercegovinu i Vojvodinu (Zundhausen, 2008: 292–295). Osnutak Banovine Hrvatske, sukladno navedenome sporazumu, bio je povod i da ostatak zemlje ostane pod nedvojbenom i ekskluzivnom srpskom kontrolom, uključujući i Crnu Goru, Makedoniju te polovinu BiH. Također, veći je dio Vojvodine pripao poglavito srpskom utjecaju, odnosno snagama koje su se zalagale za osnaženi centralizam.⁵

Nadasve složeni te proturječni međuetnički odnosi vezani uz postojanje Prve Jugoslavije kulminirat će tijekom Drugoga svjetskog rata (1941.–1945.) i pretvoriti

⁴ Građanske političke partije u Prvoj Jugoslaviji, a prije svega Samostalna demokratska stranka i Hrvatska seljačka stranka, združene u Seljačko-demokratskoj koaliciji nakon 1927. godine, i inače sklone kolebljivosti i nedosljednosti, zalagale su se za ideju autonomije Vojvodine. Međutim, te ideje nikada neće dobiti značajniju potporu unutar Prve Jugoslavije.

Jedan od vodećih zagovornika autonomne Vojvodine u navedenome razdoblju bio je Dušan Duda Bošković (1881.–1966.), aktivist Samostalne demokratske stranke u Banatu i odvjetnik iz Pančeva, koji je tijekom 30-ih godina prošloga stoljeća pokušao okupiti snage koje se zalažu za autonomiju Vojvodine. Tome je prethodilo potpisivanje nekoliko deklaracija i sporazuma političkih partija autonomaške orijentacije, ali ni nakon osnutka Vojvodanske stranke (1935.), a ni Vojvodanskog fronta (1937.), ta opcija nije osigurala nikakvu značajniju potporu u ovom dijelu Jugoslavije (Končar, 1994: 98–112).

⁵ U okviru navedene podjele Banovini Hrvatskoj je pripala današnja vojvodanska općina Šid.

se u otvorene međuetničke sukobe. Podjela Vojvodine između samoproglashene Nezavisne Države Hrvatske (Srijem), fašističke Mađarske (Bačka) i satelitske Srbije generala Milana Nedića (Banat) u tom će ratu poprilično urušiti njezinu istinsku multietničku strukturu (*ibid.*: 339–340). Vojvođanski su komunisti pak tijekom antifašističke borbe uspjeli pružiti značajan otpor njemačkim te ustaškim i hortijevskim snagama, ali i na oslobođenim teritorijima oformiti prve oblike vlasti. Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine je u vremenskom razdoblju od 1943. do 1945. godine uspio nametnuti aktualiziranje vojvođanskog pitanja u širem, tj. jugoslavenskom oslobodilačkom pokretu. Štoviše, usporedno s vođenjem antifašističke borbe nerijetko je postavljano i pitanje budućeg položaja Vojvodine i njezine nove i multietničke autonomije (Bjelica, 2015: 24). Nakon pretvorbe Glavnoga narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine u Narodnu skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine 1945. godine, početkom rujna iste godine uslijedilo je donošenje i “Zakona o ustanovljenju i ustrojstvu AP Vojvodine”. Njime je uistinu utemeljen novi okvir vojvođanske autonomije unutar “federalne Srbije”, koji je podrazumijevao težnje da se pored ravnopravnosti južnoslavenskih naroda koji su živjeli na tom području (Srbi i Hrvati) reafirmira i jednakopravnost ostalih etničkih skupina. Ipak, u jednoj od frakcija hrvatskih komunista, koju su predvodili Andrija Hebrang (1899.–1948.) i Pavle Gregorić (1892.–1989.), tijekom 1944. i 1945. godine postojale su inicijative da se prilikom utvrđivanja teritorija Vojvodine veći dio Srijema i sjeverna Bačka inkorporiraju unutar Hrvatske (Lukić, 2012).

Vojvodina u “socijalističkoj” jugoslavenskoj federaciji: stvarna autonomija i njezino suspendiranje (1945.–1990.)

Autonomija Vojvodine postupno je nakon 1945. godine postala jednom od temeljnih karakteristika novoga jugoslavenskog federalizma. Ona je u potpunosti afirmirala nacionalnu ravnopravnost tadašnjih tamošnjih “naroda” (naročito Srba i Hrvata) s brojnim “narodnostima”⁶ – Mađarima, Slovcima, Rumunjima, Rusinima i drugima (*Pravna enciklopedija*, 1979: 1325–1327). Opstojnost autonomije Vojvodine u svim je njezinim temeljnim aktima u periodu nakon 1945. godine potvrđivana time da je “ona nastala u toku narodnooslobodilačkog rata na osnovu slobodno izražene volje njenog stanovništva” (*ibid.*: 1325). Stoga se praeizvor autonomnog položaja Vojvodine nije tražio unutar Habsburške Monarhije, te s tim u vezi nije postojao nikakav kontinuitet s ranijom poglavito srpskom autonomijom. Dapače, prvotni se izraz “Srpska Vojvodina”, koji je dominirao tijekom 19. te na početku 20. stoljeća, u potpunosti prestao upotrebljavati za tu regiju.

⁶ Riječ je o izrazu koji se u negdašnjoj SFR Jugoslaviji koristio za pripadnike etničkih manjina (Mrđen, 2002).

Ipak, ne samo u pojedinim dijelovima vojvođanskoga partijskog i pokrajinskog rukovodstva nego i u užoj Srbiji postupno se stvaralo takvo raspoloženje koje je autonomiju toga dijela republike vidjelo isključivo kao branu njezinoj funkcionalnosti (Bjelica, 2015: 121–144). Dugo je u srpskoj javnosti sama opstojnost dviju autonomnih pokrajina na teritoriju Srbije (Kosovo i Vojvodina) bila percipirana kao izraz, kako se navodilo, suštinske neravnopravnosti s drugim jugoslavenskim republikama (Zundhausen, 2008: 412–413; 412). Zato je to pitanje često postajalo jednim od glavnih generatora eskaliranja srpskog nezadovoljstva jugoslavenskom državom (Biserko, 2012: 64–79).

Vojvodina je u “Drugoj” Jugoslaviji uistinu uspjela odnjegovati svoj multi-etnički identitet i suštinsku autonomiju. To potvrđuje i činjenica da je zahvaljujući tadašnjem ustavnom i političkom sustavu ona imala tri statuta (1948., 1953. i 1963. godine), a 1969. godine njezina se autonomija regulirala sukladno posebnom Ustavnom zakonu (*Pravna enciklopedija*, 1979: 1325–1327). Pokrajinski ustav iz 1974. godine samo je dodatno osnažio poziciju Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine. Ona se, sagleda li se u povijesnom kontekstu, vrlo uspješno razvijala, i to zahvaljujući jačanju institucionalnih kapaciteta i vršenju brojnih “izvornih” zakonodavnih, izvršnih i sudskih ovlasti (*ibid.*). Autonomija Vojvodine (ali i Kosova) tako je nakon 1974. godine umnogome nadilazila brojne tada postojeće uzore u Europi i svijetu. Sukladno tom ustavu Vojvodina je imala svoje Predsjedništvo, Vrhovni sud, Narodnu banku i Ustavni sud. Također, imala je znatnu autonomiju glede fiskalnih ovlasti (Ustav SAP Vojvodine, 1974). Vojvodina je imala i mogućnosti uspostave međunarodne suradnje te izravno sudjelovanje u radu Vijeća republika i pokrajina Savezne skupštine SFRJ (*ibid.*).

Međutim, Ustav SAP Vojvodine iz 1974. godine izazvao je značajnu negativnu reakciju konzervativnog krila srpskih komunista, te su se pojavile i težnje da se zapravo ograniči autonomija obiju pokrajina, kao i mogućnost njihova predstavljanja na federalnoj razini vlasti. Ipak, takvo će “dvojno predstavljanje” Vojvodine, ali i Kosova, i na republičkoj i na federalnoj razini, kasnije nerijetko zloupotrebljavati upravo one snage koje su težile ograničavanju pokrajinske autonomije. Naime, uz glasove Crne Gore ta je reprezentiranost pokrajina na federalnoj razini trebala služiti kao instrument za preglasavanje u jugoslavenskoj državi pred raspadom (Jović, 2003: 414–481).

Latentna, ali u osnovi duboka višegodišnja trvenja među srpskim komunistima rezultirala su jačanjem izvjesnih nacionalističkih tendencija u njihovom rukovodstvu na Osmoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije (18. i 19. rujna 1987. godine) (Biserko, 2012: 87–93). Godinu dana kasnije, početkom listopada 1988., a nakon masovnih okupljanja u Novom Sadu, odnosno tzv. Jogurt revolucije

uslijedilo je *de facto* suspendiranje autonomije Vojvodine.⁷ Kada su usvojene izmjenice Ustava Socijalističke Republike Srbije (28. ožujka 1989. godine), Vojvodina se našla u vrlo čudnoj situaciji (Atanacković, 2013). Naime, tada još funkcionirajući federalni ustav prepoznavao je njezinu autonomiju na saveznoj razini iako unutar Srbije autonomije gotovo da više nije bilo. Takvo stanje potrajalo je sve do formalnog nestanka SFR Jugoslavije (1991.). U širem, povijesnom kontekstu ukidanje vojvođanske autonomije postalo je tako tek jedan od ključnih događaja koji je prethodio raspadu jugoslavenske federacije (Đukanović, 2007: 45–46). Dakle, time je došlo do ubrzanog urušavanja složenog ekvilibrija jugoslavenskoga federalnog ustrojstva, a to će voditi u kasnije oružane sukobe (1991.–1999.).

Vojvodina 1990-ih: devastiranje ostataka autonomije i neuspjeli pokušaji internacionaliziranja i redefiniranja statusa

Suspendiranje autonomije Vojvodine potvrdio je i novi Ustav Republike Srbije iz 1990. godine (Ustav Republike Srbije, 1990: čl. 6; 108–112). Treba pak istaknuti da je posve formalna i smanjena vojvođanska autonomija, kao svojevrsni vid dekora i opsjene, opstala u kasnijem razdoblju. Neki su vojvođanski organi vlasti (npr. Izvršno vijeće i Skupština) bili sačuvani, ali bez konkretnih ovlasti i uglavnom s ciljem provođenja prenesenih i suženih ovlasti koje su definirane u Beogradu (Statut AP Vojvodine, 1991: čl. 1; 21–43). Zahvaljujući takvom razvoju događaja vojvođanska je autonomija ostala tek u blijedim obrisima političkog sustava novocentralizirane Srbije. Stoga je ona kao kategorija ostala više kao trag nekog općeg kontinuiteta ranijeg ustavnog ustrojstva, a manje kao istinska i realna potreba tamošnjih građana. Štoviše, sukladno Ustavu Srbije vojvođanska je autonomija bila svedena na “teritorijalnu autonomiju” (Ustav Republike Srbije, 1990: čl. 6; 108).

Kao što je već naznačeno, republički, ali ni Ustav Savezne Republike Jugoslavije,⁸ nije uvažavao autonomiju Vojvodine, odnosno njezinu potencijalnu reprezentativnost na saveznoj razini (Ustav Savezne Republike Jugoslavije, 1992). Štoviše, sukobi u postjugoslavenskoj regiji djelomice su izmijenili demografsku strukturu Vojvodine, i to tako što su se u nju u znatnom broju doselili Srbi koji su napustili Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Kosovo. Istodobno je bilo i znatnog ise-

⁷ Uslijedilo je donošenje amandmana na Ustav Socijalističke Republike Srbije 28. ožujka 1989. godine te gotovo potpuno ukinuće autonomnoga statusa Kosova i Vojvodine. Istodobno, nova su kadrovska personalna rješenja u Vojvodini podrazumijevala potpuno distanciranje u odnosu na rukovodstvo prethodnih komunističkih struktura, koje je na ulicama Novog Sada smijenjeno 6. listopada 1988. godine. Oni su vrlo često proglašavani za “autonomaše”, a nerijetko su u javnosti označavani i nazivani i separatistima (Atanacković, 2013).

⁸ Bivšu Saveznu Republiku Jugoslaviju su od 1992. do 2003. godine sačinjavale Republika Srbija i Republika Crna Gora.

ljavanja vojvođanskih Hrvata iz Slankamena i južnog Srijema (Hrtkovci, općina Ruma), ali i Mađara u njihovu matičnu državu (Raduški, 2013). Treba pak istaknuti da su i tijekom tih vrlo teških godina međuetnički odnosi u Vojvodini *en général* ostali neopterećeni valom otvorenih sukoba u regiji.

Pošto je u potpunosti preuzela partijsku infrastrukturu prijašnjih Saveza komunista Srbije i Saveza komunista Vojvodine, Socijalistička partija Srbije se nakon 1990. godine uspjela, povremeno i zahvaljujući određenim koalicijskim aranžmanima, održati na vlasti sve do listopada 2000. godine. To se odnosilo na saveznu, republičku te pokrajinsku razinu vlasti. Istodobno se nakon pojave višestranačja u Srbiji početkom posljednjeg desetljeća 20. stoljeća osnivaju i prve autonomističke stranke. To su bile Svenacionalni demokratski front Vojvodine (SDFV)⁹ nekadašnjeg vojvođanskog funkcionara Živana Berisavljevića, potom Liga socijaldemokrata Vojvodine (LSV), Reformisti Vojvodine – Socijaldemokratska partija¹⁰ i Narodna seljačka stranka (NSS). Treba ipak istaknuti da te stranke nisu uspjele zadobiti veći broj pristaša, što su pokazivali i rezultati kako na pokrajinskim tako i na republičkim i savezним izborima.¹¹ S druge strane, postupno je jačao nevladin sektor u Vojvodini, koji je svoj rad temeljio na ideji o autonomiji tog dijela Srbije, ali i na iznimno oštroj kritici Miloševićeve vlasti.¹²

I pored nekoliko pokušaja internacionaliziranja statusa vojvođanske autonomije, a u kontekstu rješavanja krize u bivšoj Jugoslaviji, to pitanje nije uspjelo biti nametnuto. Predsjednik Lige socijaldemokrata Vojvodine Nenad Čanak još je 1991. godine uputio “Memorandum o autonomiji Vojvodine” tadašnjem predsjedavajućem Mirovne konferencije o Jugoslaviji lordu Peteru Carringtonu (Bjelajac, 2009). No, to nije imalo nikakvog značaja. Uslijedilo je potom i potpisivanje velikog broja novih sporazuma vojvođanskih stranaka i deklaracija o budućoj autonomiji, ali bez adekvatnijih odjeka u široj javnosti (Platforma za savremenu autonomiju Vojvodine, 1994; Deklaracija o Vojvodini Koalicije “Vojvodine”, 1997).

Usporedo s tim došlo je, i u širem vremenskom kontekstu, do postupnog slabljenja autohtonih vojvođanskih političkih partija, tako da su pojedine od njih u

⁹ Ta je stranka kasnije mijenjala ime u Unija socijalista Vojvodine, ali i Socijaldemokratska partija Vojvodine. Prestala je postojati 2011. godine.

¹⁰ Navedena je stranka nastala od Saveza reformskih snaga Jugoslavije za Vojvodinu posljednjeg jugoslavenskoga premijera Ante Markovića (1924.–2011.). Kasnije je do 1998. godine nosila i naziv Reformska demokratska stranka Vojvodine.

¹¹ “Građanske stranke 1992. godine (Liga socijaldemokrata i Narodna seljačka stranka) osvojile su 42 000 glasova, Koalicija ‘Vojvodina’ je 1996. dobila 56 000 glasova, a godinu potom 113 hiljada glasova” (Putnik, 1997).

¹² To su Vojvođanski klub, Forum V-21, novosadski ured Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, Nezavisno društvo novinara Vojvodine itd.

potpunosti marginalizirane i gotovo sasvim nestale.¹³ One su se u narednom razdoblju višestruko podijelile, i to na one koje se zalažu za jačanje suštinske autonomije unutar Republike Srbije i one koje su faktički za uspostavu statusa Vojvodine po uzoru na rješenja iz 1974. godine. Treću skupinu čine stranke koje se zalažu za rekonceptualiziranje zahtjeva povezanih s autonomijom ka statusu “republike” unutar složene Srbije.

Ideja o “Republici Vojvodini” postojala je i prije petnaestak godina, ali nije oko sebe mobilizirala veći broj pristaša. Nju je ponajprije još 1999. godine službeno predstavila Liga socijaldemokrata Vojvodine (Liga socijaldemokrata Vojvodine, 1999). Zbog suštinskog nezadovoljstva unutarpartijskim gibanjima unutar Lige socijaldemokrata Vojvodine 2005. godine jedno krilo te stranke osniva Vojvođansku partiju, koja za cilj ima vraćanje na ideju ranije spomenute “Republike Vojvodine” (Vojvođanska partija, 2014). Ta je stranka danas aktivna u Vojvodini, ali nije značajna i utjecajna. Istodobno jedan od najdosljednijih zagovornika vojvođanske autonomije tijekom proteklih 25 godina, beogradski sveučilišni profesor Dragan Veselinov, također zastupa ideju o “Vojvodini Republici” (*Svedok*, 2011). Nju bi po njegovome sudu trebali inicirati ponajprije vojvođanski Srbi.

I Vojvođanska konvencija, kao asocijacija provojođanskih političkih partija i nevladinih organizacija, tijekom prošlog desetljeća, a posebice u zadnjih nekoliko godina ponovno postavlja pitanje položaja Vojvodine. U tom smislu je inicirano i stvaranje tzv. Savezne Republike Srbije, koju bi činile uža Srbija i Vojvodina (IV Vojvođanska konvencija, 2012). No, objektivni utjecaj Vojvođanske konvencije krajnje je ograničen i nema izgleda da će te ideje biti šire prihvaćene.

Demokratske promjene u Srbiji 2000. godine i nova “vojvođanska nada”

Stvaranjem jedinstvenog saveza demokratskih snaga – Demokratske opozicije Srbije (DOS), koji se 2000. godine suočio s u to vrijeme prilično homogenim Miloševićevim režimom – okupljene su u jednu koaliciju izrazito različite partije s ponekad i posve suprotnom vizijom budućnosti zemlje. Njea su činile liberalne, građanske i demokratske partije, ali i konzervativne i nacionalističke partije. Također, DOS su činili i centralisti i unitaristi, ali i predstavnici brojnih nacionalnih manjina. Kad je riječ o vojvođanskim partijama, u tome su oporbenom savezu participirale Liga socijaldemokrata Vojvodine, Reformisti Vojvodine, Savez vojvođanskih Mađara, kao i politička partija koja je nosila ime prethodne Koalicije “Vojvodina” (Demokratska opozicija Srbije, 2000).

¹³ Nakon reforme načina registriranja političkih partija u Srbiji tijekom 2010. i 2011. godine iz republičkog registra izbrisane su Koalicija “Vojvodina”, Banatska stranka, Vojvođanska alternativa, Socijaldemokratska partija Vojvodine i brojne druge stranke.

Nakon što je DOS uspio osvojiti vlast na saveznim izborima, u okviru bivše Savezne Republike Jugoslavije, a potom i na republičkoj razini (krajem 2000. godine), mjesto predsjednika Skupštine AP Vojvodine zauzima lider Lige socijaldemokrata Vojvodine Nenad Čanak. On će tu funkciju obnašati sve do konca 2004. godine. Upravo u tom razdoblju vojvođanska se autonomija počela više pojavljivati kao jedna od bitnih tema javnog diskursa u Srbiji. Kako je Ustav Srbije iz 1990. godine još uvijek bio na snazi, zahvaljujući dijalogu između vlasti u Novom Sadu i Beogradu došlo se do rješenja da se pojedine ovlasti prenesu na pokrajinsku razinu vlasti. U tom smislu je još 2002. godine bio usvojen tzv. Omnibus zakon (Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne Pokrajine Vojvodine, 2002). On je trebao prevladati aktualno stanje zapravo suspendirane autonomije i biti privremeno rješenje do usvajanja novog Ustava Srbije i određenih sistemskih akata u pokrajini koji bi regulirali njezinu autonomiju. Ipak, ostao je na snazi sve do 2009. godine, i to zahvaljujući vrlo usporenom procesu usvajanja novoga srpskoga konstitutivnog akta.

U međuvremenu je Skupština AP Vojvodine 2002. godine utvrdila izgled pokrajinskoga grba, koji zapravo predstavlja svojevrsnu kompilaciju povijesnih oblasnih grbova Banata, Srijema i Bačke (Odluka o upotrebi istorijskog znamenja AP Vojvodine, 2002). I to je izazvalo burne reakcije unutar nacionalističkih i srpskih desničarskih krugova, što se pokazalo i dvije godine kasnije pri utvrđivanju zastave Vojvodine (veljača 2004. godine), koja u osnovi predstavlja preobliku srpske trobojke (narodne i državne zastave Srbije) s tri žute zvijezde petokrake u središtu koje zapravo simboliziraju tri povijesne vojvođanske regije (Odluka o zastavi AP Vojvodine, 2004). Godine 2003. ponovno je bila osnovana i Vojvođanska akademija nauka i umetnosti (VANU) koja je postojala i od 1979. do 1992. (Odluka o VANU, 2003; Radović, 2009). No, tijekom 2014. godine Ustavni je sud Srbije Odluku o VANU proglasio neustavnom (Ustavni sud Republike Srbije, 2014).

Dugo su se vodile i rasprave o budućoj prirodi temeljnog akta Vojvodine, odnosno treba li ona imati statut, ustavni zakon, osnovni zakon ili kao i 1974. godine svoj ustav. Kao izvjesna mjera konsenzusa početkom 2003. godine u pokrajinskom se parlamentu trebala voditi rasprava o Prednacrtu Osnovnog zakona AP Vojvodine, ali je bila odgođena, i to zbog atentata na srpskog premijera Zorana Đinđića, koji je ubijen u Beogradu 12. ožujka 2003. godine (Prednacrt Osnovnog zakona APV, 2003). Nakon toga događaja on više nikada nije ponovno stavljen na dnevni red Skupštine Vojvodine. No, taj je dokument svakako najznačajniji u suvremenim političkim nastojanjima za definiranje autonomije Vojvodine. Njime je bilo predviđeno da se na AP Vojvodinu prenesu značajne ovlasti s republičke razine, ali i da se osnuju nove institucije – predsjednik Vojvodine, dvodomna Skupština (Vijeće građana i Vijeće nacionalnih zajednica), Narodna banka Vojvodine, Vlada namjesto dotadašnjeg Izvršnog vijeća itd. Njime je bila utvrđena i posebna zaštita malobroj-

njih zajednica – romske, njemačke i židovske – te njihovih posebnosti u Vojvodini (*ibid.*: čl. 6, st. 4). Istodobno je bilo predviđeno da Vojvodina ima sudsku i ustavnosudsku zaštitu vlastite autonomije. Bilo je također predviđeno da Osnovni zakon AP Vojvodine stupi na snagu tek nakon usvajanja novog Ustava Republike Srbije (*ibid.*: čl. 159). Međutim, od navedenog nije bilo ništa, i to prvenstveno zbog toga što politički subjekti u Srbiji nisu imali jasnu viziju novoga ustavnog ustrojstva zemlje, a s tim u vezi ni buduće pozicije Vojvodine. Tako je “Miloševićev” Ustav iz 1990. ostao na snazi do kraja 2006. godine, a Statut AP Vojvodine iz 1991. sve do 2009. godine.

Ni nakon donošenja novog Ustava Republike Srbije iz 2006. godine, koji zapravo nije osnažio pozicije Autonomne Pokrajine Vojvodine kao ustavne kategorije, stanje nije poboljšano (Ustav Republike Srbije, 2006: čl. 12). Dapače, Vojvodina je ostala uskraćena za stvarne nadležnosti u oblasti zakonodavne, izvršne i sudske vlasti (*ibid.*: čl. 176–187). Pored toga u Ustavu je ostala evidentna asimetrija između “suštinske autonomije” Kosova i teritorijalne autonomije Vojvodine (*ibid.*: preambula, alineja 1; čl. 182, st. 2).

Istodobno su dodatno osnažile desničarske političke partije na vlasti u Srbiji, prije svih Demokratska stranka Srbije (DSS) nekadašnjeg jugoslavenskog predsjednika i kasnije srpskog premijera Vojislava Koštunice, koja je vladala od 2004. do 2008. godine. Ta je stranka uvijek i dosljedno suštinski bila protiv bilo kakve vrste autonomije Vojvodine osim krajnje sužene. Ništa značajnije na tom polju nije učinjeno ni nakon odlaska DSS-a s vlasti u Srbiji, odnosno nakon dolaska Demokratske stranke (2008.) i Srpske napredne stranke (2012.). Očito je da te političke partije nisu pokazale želju da se valjano i dugoročno uredi pitanje vojvođanske autonomije. Pritom su uočene i težnje dominantnog javnog mnijenja u Srbiji, kao i u drugim državama i entitetima regije, da se svaki pokušaj decentraliziranja zemlje smatra atakom na nacionalni/državni suverenitet i teritorijalnu cjelovitost (Đukanović, 2014b: 103–118). Dakle, postojeća “bezličnost” vojvođanske autonomije u okviru Srbije svakako se uskoro neće promijeniti.

Treba u okviru ove analize sagledati da su autohtone vojvođanske stranke u proteklih petnaest godina na pokrajinskim izborima osvajale svega između 8 i 9,5 postotaka glasova.¹⁴ Ti nam rezultati na navedenim izborima ukazuju na vidno dominiranje stranaka s beogradskom središnjicom, koje ne gledaju posve blagonaklo-

¹⁴ Koalicija “Zajedno za Vojvodinu” okupljena oko Lige socijaldemokrata Vojvodine 2004. godine osvojila je 9,44%, a četiri godine kasnije 8,25% glasova za pokrajinski parlament. Liga socijaldemokrata Vojvodine je 2012. godine dobila svega 8,33% glasova za Skupštinu AP Vojvodine. Treba istaknuti i da su trenutačno Liga socijaldemokrata Vojvodine, Vojvođanska partija i Reformisti Vojvodine jedine tri autohtone vojvođanske stranke registrirane u Republici Srbiji (Izvod iz Registra političkih stranaka, 2015).

no na vojvođansku autonomiju i njezinu eventualnu ponovnu afirmaciju. Tako postojeća razina autonomije Vojvodine, kako navodi književnik László Végel, postaje zapravo “proizvod nagodbi oko raspodele vlasti unutar partokratija beogradskih i vojvođanskih elita, a ne autonomija koja reguliše svakodnevni život građana” (*Peščanik*, 2011).

Dug put do novog Statuta Vojvodine (2009) i njegovo potonje osporavanje

Ustav Republike Srbije iz 2006. definirao je ovu državu kao “državu srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive” (Ustav Republike Srbije, 2006: čl. 1). On je zapravo etnonacionalni konstitutivni akt nastao kao rezultat istinske težnje većinskog mnijenja u Srbiji, ali i tada vodećih političkih partija vlasti i oporbe (Đukanović, 2014b: 114–116). Takvo etnonacionalno određivanje suvremene Srbije zapravo može suštinski obesmisлити autonomiju Vojvodine. Naime, imajući u vidu navedeno, građani srpske nacionalnosti u Vojvodini tako ne mogu realno percipirati potrebu i za svojom autonomijom unutar vlastite (poglavitno) etnonacionalno definirane Srbije.

Zabuna oko navedenog ustavnog koncepta uvjetovala je i višegodišnju raspravu glede usvajanja novog Statuta AP Vojvodine. Naime, još su tijekom studenoga 2007. godine Liga socijaldemokrata Vojvodine i Savez vojvođanskih Mađara predložili svoj nacrt tog akta (*RTV Vojvodine*, 2007). On, međutim, nije naišao na znatniju potporu u Vojvodini. Treba istaknuti da je taj nacrt Statuta APV sadržavao inicijativu da se osnuje Pokrajinsko nacionalno vijeće u okviru kojega bi postojala ograničena mogućnost veta na ključne odluke koje se tiču položaja tamošnjih etničkih zajednica (*ibid.*).

Ipak, u listopadu 2008. godine, nakon što je Demokratska stranka ojačala svoje pozicije na državnoj, ali i pokrajinskoj razini vlasti, predstavljen je “Prijedlog Statuta AP Vojvodine” (*Danas*, 2008: podlistak). Jedan od najznačajnijih problema za njegovo usvajanje pojavio se u vezi s člankom kojim se ta pokrajina definira i kao “sastavni deo jedinstvenog kulturnog, civilizacijskog, ekonomskog i geografskog prostora Srednje Evrope” (*ibid.*: čl. 1, st. 2). To je izazvalo oštre reakcije desnih političkih partija u Srbiji i isto tako obojene javnosti. U tome se određenju čak vidjela i neka mogućnost “obnavljanja Austro-Ugarske”. Pojavili su se i određeni problemi vezani za tim prijedlogom utvrđenu mogućnost zaključenja međunarodnih ugovora Vojvodine s drugim oblasnim i regionalnim samoupravama u Europi i svijetu (*Blic*, 2008; *NSPM*, 2008).

Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine ipak je usvojen 30. studenoga 2009. godine, i to nakon što je unutar tada vladajuće Demokratske stranke, i na pokrajinskoj i na republičkoj razini vlasti, došlo do “čišćenja” teksta ranijeg prijedloga. Tom su prilikom uklonjeni određeni dijelovi prijedloga Statuta APV koje je šira

javnost smatrala neustavnima. Štoviše, srpska je javnost i dalje bila iznimno osjetljiva i pod dojmovima loših iskustava jednoglasno proklamirane kosovske neovisnosti s početka 2008. godine. Tako se i čitav proces donošenja Statuta Vojvodine promatrao u posebnom ozračju. Uslijedilo je tijekom iste godine i usvajanje Zakona o utvrđivanju nadležnosti AP Vojvodine u Narodnoj skupštini Republike Srbije, koji je zapravo potvrdio njezin statut (Zakon o utvrđivanju nadležnosti APV, 2009).

Konzervativna i euroskeptična Demokratska stranka Srbije je 2009. godine pokrenula proceduru za ocjenu ustavnosti Statuta APV. Međutim, Ustavni sud Srbije se cijele tri godine nije oglašavao u povodu toga. No, nakon što je došlo do promjene vlasti u Beogradu i dolaska Srpske napredne stranke na vlast, Ustavni sud Republike Srbije je 10. srpnja 2012. godine velik broj odredaba Statuta AP Vojvodine iz 2009. godine proglasio neustavnima (Ustavni sud Republike Srbije, 2012). To se odnosilo na formulaciju prema kojoj je Novi Sad “glavni grad” AP Vojvodine, ali i na statutarne utvrđene potencijale uspostave međuregionalne i prekogranične suradnje (*ibid.*: 1). Štoviše, osporene su i mogućnosti postojanja posebnog ureda AP Vojvodine u Bruxellesu te ranije predviđen način financiranja Vojvođanske akademije znanosti i umjetnosti (*ibid.*: 1–2). Tako je Ustavni sud Srbije poništio gotovo sve “tekovine” nanovo djelomice obnovljene vojvođanske autonomije nakon 2000. godine.

Uslijedile su zatim i nužne izmjene i dopune Statuta Vojvodine 14. svibnja 2014. godine te vidno relativiziranje njegovih pojedinih odrednica (Statut AP Vojvodine, 2014). Novi Sad je tako postao “administrativni centar” i “sjedište pokrajinskih organa” (*ibid.*: čl. 6). Vlada APV je promijenila naziv u Pokrajinska vlada, a predviđeno je i uvođenje tzv. tradicionalnih simbola pokrajine (*ibid.*: čl. 44–54; čl. 9). Ti su simboli zapravo tek jedna od inačica grba i zastave Srpske Vojvodine tijekom 19. stoljeća, te umnogome podsjećaju na heraldičke i veksilološke tradicije negdašnje Kneževine Srbije (*Slobodna Vojvodina*, 2015). Narodna skupština Republike Srbije potom je 20. svibnja 2014. godine potvrdila izmijenjeni Statut AP Vojvodine.

Ponovni i postupni nestanak značajki autonomije Vojvodine: reakcije u Novom Sadu i Beogradu, ali i Bruxellesu

Autonomija Vojvodine je tijekom protekle tri godine doživjela novu eroziju, svojevrsno političko “okoštavanje” i neku vrstu atrofije. Tumačenja Ustavnog suda Srbije glede Statuta Vojvodine, ali i ranijega republičkog zakona o njezinim ovlastima nisu pak riješila dva otvorena pitanja koja se navode u Ustavu Srbije. Naime, ni gotovo osam godina nakon njegovog usvajanja nisu riješena pitanja financiranja AP Vojvodine te njezine imovine. Na to ukazuje i Europska unija u periodičnim,

odnosno godišnjim izvješćima o napretku Srbije. Ona s tim u vezi očekuje usvajanje posebnog zakona o javnoj imovini AP Vojvodine, što je i predviđeno Ustavom Srbije (Europska komisija, 2014: 11). Također, često je ukazivano da nije proveden članak 184, st. 4. Ustava Republike Srbije koji predviđa da proračun AP Vojvodine “iznosi najmanje 7% u odnosu na budžet Srbije” (Ustav Republike Srbije, 2006). U tom kontekstu EU naglašava i da treba usvojiti republički zakon o vlastitim financijskim sredstvima AP Vojvodine (Europska komisija, 2013: 8).

Treba istaknuti i da je aktualna vlast u Srbiji, oličena u Srpskoj naprednoj stranci, u protekle tri godine nekoliko puta pokušala destabilizirati i srušiti pokrajinsku vlast u kojoj je tada dominirala Demokratska stranka. S tim u vezi bio je organiziran i veliki miting Srpske napredne stranke u Novom Sadu 12. travnja 2013. godine, koji je trebao predstavljati neku vrstu pritiska za smjenu tamošnje vlasti, ali nije ostvario taj cilj. Nepovjerenje i razmirice između republičke i pokrajinske vlasti od tada se dalje produbljuju i šire.

U okviru vrlo složenih političkih prilika povezanih s izmjenama Statuta AP Vojvodine u pokrajinskom je parlamentu 20. svibnja 2013. godine bila usvojena “Deklaracija o zaštiti ustavnih i zakonskih prava Vojvodine” (NSPM, 2013). U tome se dokumentu ponajprije ukazuje na neusvajanje posebnoga republičkog zakona o financiranju pokrajine, kao i na ranije istaknute probleme vezane za republički proračun i imovinu AP Vojvodine (*ibid.*). Navedena deklaracija istodobno konstatira povredu određenih ustavnih načela i članaka povezanih s autonomijom Vojvodine te poziva vlast republike na suradnju s vlašću pokrajine (*ibid.*).

Tijekom rujna 2014. godine u Skupštini AP Vojvodine usvojena je i “Deklaracija o potrebi za pokretanje postupka izmene Ustava Srbije ili donošenje novog” (NSPM, 2014). U tome se aktu ukazuje na nefunkcionalnost postojećega konstitutivnog akta Srbije, koji onemogućava suštinsku međuregionalnu suradnju, pristup europskim fondovima i istinsku primjenu načela subsidijarnosti (*ibid.*). Stoga se naglašava nužnost definiranja i utvrđivanja novoga “državno-pravnog i demokratskog identiteta Srbije”, a samim time i povoljnijeg okvira autonomije Vojvodine (*ibid.*). U tome kontekstu treba imati u vidu, konstatira se u deklaraciji, povijesno pravo i interes građanki i građana Vojvodine (*ibid.*). Zahtjevi izneseni u deklaraciji upućuju i na opća stremljenja Republike Srbije vezana uz članstvo u Europskoj uniji, ali se ujedno ističe i puno poštivanje njezine teritorijalne cjelovitosti (*ibid.*).

Bjelodano je da, posebice nakon 2012. godine, postoje brojni problemi u vezi s funkcioniranjem ionako prilično sužene autonomije Vojvodine. Naime, to pokazuju i tekstovi dviju usvojenih deklaracija pokrajinskog parlamenta u kojima se ukazuje na probleme glede implementiranja postojećeg ustavnog prava Srbije vezano za AP Vojvodinu. No, s obzirom na aktualnu političku scenu Srbije nije realno da će proces temeljnih ustavnih reformi uskoro otpočeti. Naprotiv, započinjanje toga procesa

treba očekivati tek neposredno pred eventualni ulazak Republike Srbije u Europsku uniju. No, odredbe povezane s autonomijom Vojvodine zasigurno se neće drastično mijenjati imajući u vidu stajališta dominantne Srpske napredne stranke i njezinih koalicijskih partnera, ali i najutjecajnijih opozicijskih parlamentarnih partija (Demokratske stranke i Socijaldemokratske stranke). Pronacionalističke političke partije poput Dveri ili Srpskog otadžbinskog fronta otvoreno se zalažu za potpuno ukinuće autonomije Vojvodine. S druge strane, Liberalno-demokratska partija i Socijaldemokratska unija zalažu se za njezino suštinsko reafirmiranje, ali to nema gotovo nikakvog značaja (*Politika*, 2009; Radio 021, 2012).

Dakle, do javne rasprave glede izmjena Ustava Republike Srbije u povodu autonomije Vojvodine neće uskoro doći, jer ne postoji ni minimalni osnovni konsenzus političkih partija oko tog pitanja. Europska unija tijekom procesa integracije Srbije u svoje članstvo, bitno je istaknuti, ne posjeduje mehanizme punog pritiska na vlasti u Beogradu koji bi rezultirali osnaživanjem autonomije Vojvodine unutar Srbije.

Umjesto zaključka

Opća je ocjena da i desetljeće i pol nakon odlaska s vlasti onih snaga i političkih opcija koje su suspendirale vojvođansku autonomiju nije pronađen adekvatan odgovor glede toga pitanja. Čak i usprkos vidnim nastojanjima vojvođanskih ispostava određenih političkih partija sa središnjicom u Beogradu (poput Demokratske stranke) da se razgovara o pitanju autonomije Vojvodine, očigledno je da ne postoji trajna suglasnost srpskih političkih elita o budućem karakteru države i njezinoj internoj organizaciji.

Pitanje autonomije Vojvodine zato se stalno ujedno i otvara i zatvara. Ustavna rješenja iz 2006. godine ne omogućuju da se položaj Vojvodine uistinu unaprijedi. Naprotiv, čini se da će u narednom razdoblju autohtone snage unutar Vojvodine koje se zalažu za njezinu cjelovitu autonomiju dodatno oslabiti, ali i da će potencijalno osnažiti tendencije etničkih manjina za formiranjem određene vrste autonomije. Ovo se može odnositi na mađarsku, rumunjsku ili pak hrvatsku zajednicu (*Autonomija*, 2014). Ostaje i da se vidi kako će se potencijalni novi valovi etnonacionalizma iz susjedstva (Mađarske, Hrvatske i Rumunjske) odraziti na ionako iznimno krhku građansku autonomiju Vojvodine.¹⁵

¹⁵ U takvom okruženju u široj regiji Vojvodina i njezin koncept građanske te multietničke autonomije teško može biti dubinski prihvaćen i utemeljen. Vidjeti izjavu novoizabrane predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović od 13. siječnja 2015. godine o nužnosti pune zaštite prava etničkih Hrvata u “*Vojvodini, Srbiji i drugim susjednim zemljama*” (24 sata, 2015).

Vojvodina je tako u Srbiji, ali i u širim, regionalnim okvirima ponovno postala “problem za nacionaliste, budući da je ona teritorijalna autonomija građanskog, neetničkog tipa”, kako je istaknuo Vladimir Ilić (citat naveden prema Tešin, 2005). Ona, dakle, nije tek zbroj nekoliko etničkih identiteta, već ih zapravo u bitnome značajno nadilazi. Imajući u vidu iskustva država Jugoistočne Europe i Zapadnog Balkana, vojvođanska autonomija teško će biti dugoročno ostvariva i ojačana unutar političkog sustava Srbije. Dapače, u ovim zemljama etnonacionalni postulati suvereno vladaju još od kraja Hladnog rata i nakon raspada nekadašnje Jugoslavije (Đukanović, 2014b). Štoviše, to nas upućuje na zaključak da u sklopu potencijalnih budućih izmjena postojećeg Ustava Srbije autonomija Vojvodine može biti samo dodatno oslabljena.

Kako će to pitanje ubuduće vidjeti građani Vojvodine? Na pokrajinskim su izborima tijekom prošlog i ovog desetljeća uvijek pobjeđivale stranke sa središtem u Beogradu, dok su vojvođanske građanske partije zajedno ili pak pojedinačno najviše osvajale svega oko 9% glasova. Tome doprinosi i evidentna razjedinjenost triju političkih partija autohtone vojvođanske građanske orijentacije.¹⁶ Treba istodobno naglasiti i da, imajući u vidu postojeću etničku strukturu Vojvodine, manjinske političke partije neće biti u prilici da znatnije doprinesu reafirmiranju autonomije pokrajine.¹⁷ Može se, međutim, očekivati da će manjinska pitanja, pošto se u odnosima Srbije s njezinim susjedima često spominju, biti dodatno aktualizirana. Ipak, ta će se pitanja rješavati izvan okvira Vojvodine, odnosno na bilateralnoj razini između Srbije i susjednih država. Najutjecajnije partije u cijeloj Srbiji (Srpska napredna stranka i Socijalistička partija Srbije) također ne uviđaju brojne osobenosti Vojvodine i s tim u vezi čini se da u njihovim političkim aktivnostima pitanje stvarne autonomije tog dijela zemlje neće biti lako i brzo prepoznato.

¹⁶ Liga socijaldemokrata Vojvodine suočava se s vidnim padom popularnosti, dok je Vojvođanska partija krenula u prilično neizvjesnu kampanju promoviranja ideje o “Vojvodini Republici”. S druge strane, politička partija Reformisti Vojvodine, koja u kontinuitetu djeluje još od 1990. godine, gotovo je nestala s političke scene pokrajine.

¹⁷ To su Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, Demokratski savez vojvođanskih Mađara, Pokret mađarske nade, Savez vojvođanskih Mađara, Demokratska zajednica Hrvata, Slovačka stranka, Građanski savez Mađara, Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Bunjevačka stranka Vojvodine, Rusinska demokratska stranka, Savez bačkih Bunjevaca, Rumunska partija, Zajedno za Vojvodinu (rusinska stranka), Bunjevačka stranka, Stranka mađarskog jedinstva, Slovačka demokratska stranka i Zelena stranka (slovačka partija) (Izvod iz registra političkih stranaka, 2015).

LITERATURA

- Atanacković, Petar. 2013. Srbija iz tri dela... mora biti cela, u: Knežević, V. *et al.* (ur.): *Slobodni i suvereni: umetnost, teorija i politika: knjiga eseja i intervju a o Kosovu i Srbiji*. Novi Sad. Dostupno na: <http://www.autonomija.info/petar-atanackovic-srbija-iz-tri-dela-mora-biti-cela.html> (pristupljeno 12. travnja 2015).
- Autonomija. 2014. Orban traži autonomiju za Mađare izvan granica Mađarske. 10. maj 2014. Dostupno na: <http://www.autonomija.info/orban-trazi-autonomiju-za-madare-izvan-granica-madarske.html> (pristupljeno 27. travnja 2015).
- Biserko, Sonja. 2012. *Yugoslavia's Implosion: The Fatal Attraction of Serbian Nationalism*. The Norwegian Helsinki Committee. Sarajevo.
- Bjelajac, Mile. 2009. Koncept konkurentske države kroz "mali ustav" Vojvodine. *Nova srpska politička misao*. 17. mart. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/koncept-konkurentske-drzave-kroz-mali-ustav-vojvodine.html?alphabet=1> (pristupljeno 17. travnja 2015).
- Bjelica, Slobodan. 2015. *Sporovi oko autonomije Vojvodine. Knjiga prva: 1961–1974*. Službeni glasnik. Beograd.
- Blic. 2008. Slobodan Vučetić: "Ustavljen" Statut APV. 13. novembar. Dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/120436/Ustavljen-Statut-AP-Vojvodine/print> (pristupljeno 7. travnja 2015).
- Boarov, Dimitrije. 1996. *Ima li Vojvodine?*. Forum. Novi Sad.
- Ćorović, Vladimir. 2005. *Istorija Srba*. Publik Praktikum. Zemun.
- Danas. 2008. Dokumenti: Predlog Statuta AP Vojvodine.
- Deklaracija o Vojvodini Koalicije "Vojvodine". 1997. Dostupno na: http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/97/167/167_31.HTM (pristupljeno 18. travnja 2015).
- Demokratska opozicija Srbije. 2000. Program za demokratsku Srbiju. *Vreme*, 502, 19. avgust 2000. Beograd. Dostupno na: http://www.vreme.com/arhiva_html/502/10.html (pristupljeno 12. travnja 2015).
- 24 sata. 2015. 'Kolinda je Vojvodinu nazvala državom, tražimo reakciju'. 13. siječnja. Dostupno na: <http://www.24sata.hr/politika/kolinda-je-vojvodinu-nazvala-drzavom-trazimo-reakciju-401863> (pristupljeno 17. travnja 2015).
- Đere, Zoltan. 2004. Skica promena etničkog sastava stanovništva na tlu današnje Vojvodine 1526–1910. *Istraživanja*, 15: 105–123.
- Đukanović, Dragan. 2007. *Institucionalni modeli i demokratizacija postjugoslovenskih država*. Institut za međunarodnu politiku i privredu. Beograd.
- Đukanović, Dragan. 2014a. Attempts to "Restore" Austria-Hungary after 1918 – between Austronostalgia and Reality, u: Dimitrijević, D. (ur.): *The Old and New World Order – between European Integration and the Historical Burdens: Prospects and*

- Challenges for Europe of 21st Century*. Institute of International Politics and Economics. Belgrade: 209–223.
- Đukanović, Dragan. 2014b. Zanemareni građanin i ‘svemoćni’ etnos – legitimacijski temelji postjugoslovenskih država i entiteta, u: Podunavac, M. i Đorđević, B. (ur.): *Ustavi u vremenu krize: postjugoslovenska perspektiva*. Fakultet političkih nauka, Udruženje za političke nauke Srbije. Beograd: 103–118.
- Europska komisija. 2013. Republika Srbija – izveštaj o napretku 2014. 6. oktobar. Dostupno na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_2013.pdf (pristupljeno 15. travnja 2015).
- Europska komisija. 2014. Republika Srbija – izveštaj o napretku 2014. 8. oktobar. Dostupno na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/Izvestaj_o_napretku_dec14.pdf (pristupljeno 15. travnja 2015).
- IV Vojvodanska konvencija. 2012. Deklaracija o osnovama demokratskog ujedinjenja Vojvodine i Srbije u Saveznu Republiku Srbiju. 19. oktobar. Dostupno na: <http://www.vojvodjanskakonvencija.com/deklaracija-o-osnovama-demokratskog-ujedinjenja-vojvodine-i-srbije-u-saveznu-republiku-srbiju/> (pristupljeno 17. travnja 2015).
- Izvod iz Registra političkih stranaka. 2015. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave. Ažurirano: 1. februara 2015. Dostupno na: <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20REGISTRA%2003022015.pdf> (pristupljeno 12. travnja 2015).
- Jović, Dejan. 2003. *Jugoslavija – država koja je odumrla*. Prometej – Samizdat B92. Zagreb – Beograd.
- Kardum, Livija, Korea Gajski, Bruno. 2012. Kriza dualizma u Austro-Ugarskoj 1903. godine. *Politička misao*, (49), 2: 97–123.
- Končar, Ranko. 1994. *Opozicione partije i autonomija Vojvodine 1929–1941*. Agencija MIR. Novi Sad.
- Liga socijaldemokrata Vojvodine. 1999. *Vojvodina Republika – put mira, razvoja i stabilnosti*. 22. mart. Dostupno na: <http://www.lsv-zr.org.rs/dokumenti/vojvodina-republika> (pristupljeno 17. travnja 2015).
- Lukić, Zorislav. 2012. Olako prepuštanje hrvatskih teritorija. *Vijenac*, 485. Dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/485/Olako%20prepu%C5%A1tanje%20hrvatskih%20teritorija/> (pristupljeno 12. travnja 2015).
- Mrđen, Snježana. 2002. Narodnost u propisima. Promjenljiva i nestalna kategorija. *Stanovništvo*, 1–4: 77–103.
- NSPM. 2008. Vlada Đurić: Statut Vojvodine – izazov građanskoj ustavnosti i ustavnom patriotizmu. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/srbija-medju-ustavima/statut-vojvodine-izazov-gradjanskoj-ustavnosti-i-ustavnom-patriotizmu.html?alphabet=l> (pristupljeno: 7. travnja 2015).

- NSPM*. 2013. Deklaracija o zaštiti ustavnih i zakonskih prava AP Vojvodine. Skupština AP Vojvodine. 17. novembar. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/dokumenti/deklaracija-o-zastiti-ustavnih-i-zakonskih-prava-ap-vojvodine.html> (pristupljeno 14. travnja 2015).
- NSPM*. 2014. Deklaracija o potrebi za pokretanje postupka izmene Ustava Republike Srbije ili donošenje novog Ustava Republike Srbije. Skupština AP Vojvodine. 23. septembar. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/dokumenti/deklaracija-skupstine-vojvodine-o-potrebi-za-pokretanjem-postupka-izmene-ustava-rs-ili-donosenje-novog-ustava-rs.html?alphabet=l> (pristupljeno 11. travnja 2015).
- Odluka o upotrebi istorijskog znamenja AP Vojvodine. 2002. *Službeni list AP Vojvodine*, 10/2002.
- Odluka o Vojvođanskoj akademiji nauka i umetnosti. 2003. *Službeni list AP Vojvodine*, 15/2003.
- Odluka o zastavi AP Vojvodine. 2004. *Službeni list AP Vojvodine*, 2/2004. i 18/2009.
- Peščanik*. 2011. *Végel, László. Najveća ikebana Srbije*. 26. decembar. Dostupno na: <http://pescanik.net/najveca-ikebana-srbije/> (pristupljeno 17. travnja 2015).
- Platforma za savremenu autonomiju Vojvodine. 1994. Dostupno na: <http://vojvodjanski-klub.rs/iz-arhiva-platforma-za-savremenu-autonomiju-vojvodine/> (pristupljeno 18. travnja 2015).
- Politika*. 2009. Autonomija Vojvodine najveće unutrašnje-političko pitanje. 24. oktobar. Dostupno na: <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/AUTONOMIJA-VOJVODINE-NAJVECE-UNUTRASNJO-POLITICKO-PITANJE-i109021.lt.html> (pristupljeno 11. travnja 2015).
- Pravna enciklopedija*. 1979. Socijalistička Autonomna Pokrajina Vojvodina. Savremena administracija. Beograd: 1325–1327.
- Prednacrt Osnovnog zakona AP Vojvodine. 2003. U: Vukadinović, Đ. (ur.): Vojvođansko pitanje. *NSPM*. Beograd: 151–165.
- Putnik, Milena. 1997. Vojvođanska politička scena: trgovina, naivnost ili nešto treće. *AIM Press*. 6. februar. Dostupno na: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199802/80206-026-pubs-beo.htm> (pristupljeno 20. travnja 2015).
- Radio 021. 2012. LDP: Promenom ustava do autonomije Vojvodine. 20. avgust. Dostupno na: <http://www.021.rs/Info/Vojvodina/LDP-Promenom-ustava-do-autonomije-Vojvodine.html> (pristupljeno 11. travnja 2015).
- Radović, Danica. 2009. Kako je osnovana prva Vojvođanska akademija nauka i umetnosti. *Politika*. 15. januar. Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Kultura/Kako-je-osnovana-prva-Vojvodjanska-akademija-nauka.lt.html> (pristupljeno 12. travnja 2015).
- Raduški, Nada. 2013. Etnički procesi i nacionalne manjine u Srbiji po popisu 2011. godine. *Nova srpska politička misao*. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/kuda->

- ide-srbija/etnicki-procesi-i-nacionalne-manjine-u-srbiji-po-popisu-2011.-godine.html?alphabet=1 (pristupljeno 15. travnja 2015).
- RTV Vojvodine. 2007. Čanak i Pastor predstavili predlog Statuta Vojvodine. Dostupno na: http://www.rtv.rs/sr_ci/politika/canak-i-pastor-predstavili-predlog-statuta-vojvodine_39760.html (pristupljeno 17. travnja 2015).
- Slobodna Vojvodina. 2015. Dokazano: Tradicionalni simboli Vojvodine nisu tradicionalni! Čist falsifikat!. April. 114: 10–11.
- Statut AP Vojvodine. 1991. *Službeni list AP Vojvodine*, 17/1991.
- Statut AP Vojvodine. 2014. *Službeni list AP Vojvodine*, 20/2014.
- Svedok. 2011. Dragan Veselinov: Republiku Vojvodinu sanjam u snu i na javi. 976. Dostupno na: <http://www.svedok.rs/index.asp?show=80303> (pristupljeno 17. travnja 2015).
- Tešin, Srđan V. 2005. Prostor Vojvodine i vojvođanski identitet. Dostupno na: <http://www.plastelin.com/content/view/1052/92/> (pristupljeno 15. travnja 2015).
- Ustav Republike Srbije. 1990. *Službeni glasnik*. Beograd.
- Ustav Republike Srbije. 2006. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 98/2006.
- Ustav SAP Vojvodine. 1974. U: *Ustav SR Srbije, Ustav SAP Vojvodine i Ustav SAP Kosova sa ustavnim zakonima i registrima pojmova*. Savremena administracija: 265–493.
- Ustav Savezne Republike Jugoslavije. 1992. *Službeni list SRJ*, 1/92.
- Ustavni sud Republike Srbije. 2012. Odluka u predmetu ocene ustavnosti Zakona o utvrđivanju nadležnosti AP Vojvodine. 10. jul. Dostupno na: <http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/Odluka%20APV.pdf> (pristupljeno 23. travnja 2015).
- Ustavni sud Republike Srbije. 2014. Odluka Ustavnog suda Republike Srbije kojom se utvrđuje da pokrajinska skupštinska Odluka o Vojvođanskoj akademiji nauka i umetnosti nije u saglasnosti sa Ustavom i zakonom. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 61/2014.
- Vojvođanska partija. 2014. Republikanska deklaracija. Dostupno na: <http://www.vojvodjanskapartija.org.rs/index.php/vesti/iv-vojvodina-egyezmeny/> (pristupljeno 22. travnja 2015).
- Zakon o utvrđivanju nadležnosti APV. 2009. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 99/2009.
- Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne Pokrajine Vojvodine. 2002. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 6/2002.
- Zundhausen, Holm. 2008. *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*. Clio. Beograd.

Dragan Đukanović

VOJVODINA IN THE POST-YUGOSLAV CONTEXT:
FURTHER GRADUAL SUSPENSION OF AUTONOMY

Summary

In this article, the author analyzes the development of the autonomy of Vojvodina after 1848, and points to a transformation of its fundamental characteristics in this period. Indeed, Vojvodina was created primarily as an aspiration of Serbs in Southern Hungary to establish their own autonomy. However, during the XX century, especially during World War II, the character of autonomy has changed from explicitly ethnic to multiethnic, until its suspension in 1988. The author, therefore, considers that this *via facti* abolition of Vojvodina's autonomy was just one of the initial events related to the collapse of the complex Yugoslav federalism in the early 1990s. New political trends in Serbia after 2000 have also not contributed to changing this situation.

Moreover, the author concludes that the otherwise collapsed autonomy of Vojvodina within the Republic of Serbia will continue to gradually disappear and that its civil and multiethnic identity will be marginalized again, including the cultural, historical, geographical and other unique characteristics of this part of the country.

Keywords: Vojvodina, Autonomy, Serbia, Political System, Ethnic Groups

Kontakt: **Dragan Đukanović**, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Makedonska 25, 11 000 Beograd, Republika Srbija. E-mail: dragandjuk@yahoo.com